

АНАТОЛЬ ВЯРЦІНСКІ.
«ЖЫЦЦЁ ДАЕЦЦА, КАБ ЖЫЦЦЁ ТВАРЫЦЬ...»

Пра месца ў жыцці, як дзеці,
гадаем, думаем, снім.
Месца маё ў свеце —
месца ў сэрцы тваім.

Анатоль Вярцінскі

Мэта ўрока: раскрыць гуманістычны пафас верша, сувязь паміж сучасным і вечным, падвесці вучняў да пераканання, што чалавек сам нясе адказнасць за выбар жыццёвай пазіцыі («не марнаваць, не *нішчыць*, не бурыць,— тварыць!»).

Апераджальныя заданні да ўрока на выбар вучняў:

1. Аптымізм лірычнага героя вершаў Петруся Броўкі «Як ліст дубовы...», «А ты ідзі...» збліжае іх паміж сабой. А якія яшчэ мастацкія вобразы перагукваюцца ў вершах?
2. Сімвалы дубовага ліста, дарогі (сцяжынкi), твані і багны, віхуры (мятлюгі) маюць у Петруся Броўкі рознае значэнне. Як варта іх разумець, наколькі яны выразныя ў данясенні да чытача філа-софскай ідэі вершаў?
3. Паспрабуй абгрунтаваць думку пра тое, што прыведзены ніжэй верш Максіма Танка належыць да філасофскай лірыкі.

* * *

Добры з ваўка музыка,
Ды не скакаць пад выццё;
Добры чарпак з рэшата,
Ды толькі з яго не піццё;
Добры мёд на памінках,
Толькі ніхто не п'яе;
Добры рубель пазычаны,
Толькі спаць не дае;
Добры кажух са спагады,
Толькі сцюдзёна ў ім;
Добры агонь на чужыне,
Толькі грызе вочы дым.

Ход урока

Звернем увагу вучняў на эпіграф, запісаны на дошцы, на аўтара вершаваных радкоў і, галоўнае, на іх філасофскі змест, выказаны так задушэўна і проста, так лірычна. Запытаемся, ці не адчуваецца тут пераклічка з заключнымі радкамі верша Сяргея Грахоўскага «Чалавеку патрэбна не слава...»? І яшчэ просіцца пытанне пра тое, каго з самых блізкіх людзей мог мець на ўвазе аўтар.

Пры зацікаўленасці класа можна прачытаць адзін з самых шчыmlівых філасофскіх вершаў Анатоля Вярцінскага, прысвечаных маці (Гл. «Інфармацыя для настаўнікаў»).

Затым выразна чытаецца праграмны верш Анатоля Вярцінскага, кожная страфа якога заканчваецца аднолькава — словам «тварыць» з клічнікам, што сведчыць пра гуманістычную, актыўную, жыццесцвярджальную пазіцыю лірычнага героя.

Паколькі верш мае выразны філасофскі характар, то думкі ў ім выказваюцца абагульнена і нярэдка метафарычна. Таму варта патлумачыць паэтычныя выразы, перавесці іх, так бы мовіць, у звычайную гутарковую мову.

«Віць і далей светла-залатую яго [жыцця] ніць» — значыць працягваць жыць шчасліва і радасна. Эпітэт «светла-залатую» перадае тут радаснае захапленне жыццём, прыўзняты настрой, звычайна ўласцівы моладзі або людзям, захопленым сваёй працай, аптымістам і добразычліўцам, тым, хто любіць сваю зямлю, сваіх родных, дапамагае іншым.

Наступныя радкі канкрэтызуюць думку: тварыць жыццё трэба справай дзейнай, праўдай, надзеяй, мужным парываннем, высакародным, дружным намаганнем.

Толькі такія высокамаральныя прынцыпы і жыццёвыя каштоўнасці, створаныя вялікімі намаганнямі аднаго чалавека або ўсяго народа, змогуць потым ацаніць нашчадкі. Плён працы найлепшых народных творцаў яны будуць заўсёды помніць, ён будзе «зоркай у вяках гарэць».

- Ці не склалася уражанне, што ад шматразовага паўтору аднолькавых слоў, ад выказвання правільных, але крыху прасталінейных маральных высноў твор больш нагадвае павучанне, чым высокае паэтычнае мастацтва.
- Якія радкі як бы перарываюць такую павучальнасць і зноў надаюць вершу свежасць і непаўторнасць?

Бясспрэчна, гэта два апошнія радкі са словам-рэфрэнам «тварыць», якое зайграла новым сэнсам, калі стала ў радок пасля слоў, супрацьлеглых па значэнні, але сінанімічных паміж сабой («не марнаваць», «не нішчыць», «не бурыць»).

Тут дарэчы будзе ўспомніць пра іншыя знаёмыя вершы Анатоля Вярцінскага («Рэквіем па кожным чацвёртым», «Дзівак чалавек», «Два полі», «Дынамік», «Маці на ўзгорку» і інш.), паслухаць паведамленне пра таленавітага беларускага паэта і аўтара п'ес для дзяцей (напрыклад, п'есы

«Гефест — друг Праметэя»), пераканацца ў грамадзянскім пафасе ўсіх твораў паэта.

Другая вучэбная сітуацыя можа быць прысвечана аналізу філасофскіх вершаў Петруся Броўкі і Максіма Танка на аснове апераджальных заданняў да ўрока.

Высвятляецца, што, апроч аптымістычнага, мажорнага настрою, вершы Петруся Броўкі «Як ліст дубовы..» і «А ты ідзі...» збліжаюць вобразы «твані і багны», «віхуры» («віхора», «мятлюгі») і што вобразы «дубовага ліста», які трывала трымаецца за галінку, «сваёй дарогі» («сцяжынкі»), «віхуры» выступаюць сімваламі жыццёвай моцы, жыццёвага шляху чалавека, недарэчнасцей і нягод на яго шляху. Праз такія вобразы-сімвалы аўтар выразна даносіць да чытача філасофскую думку пра адвечнасць і пераможнасць жыцця, пра надзею і веру, якія дапамагаюць чалавеку пераадолюваць цяжкасці і нягоды.

Нарэшце, верш Максіма Танка «Добры з ваўка музыка...» сапраўды належыць да філасофскай лірыкі, бо патрыятычныя пачуцці лірычнага героя выяўляюцца тут не прама і непасрэдна, а праз цэлы шэраг супастаўленняў, выказаных двума вершаванымі радкамі, адзін з якіх як бы сцвярджае тую ці іншую жыццёвую з'яву, а другі справядліва абвяргае яе. Перш чым выказаць галоўную думку (ідэю) пра тое, што чужая старана не грэе, аўтар прыводзіць пафіласофску мудрыя народныя ісціны ў сціслай і афарыстычнай форме, так што чытач пагаджаецца з кожным сцвярджэннем, а заключае з іх («Добры агонь на чужыне, толькі грызе вочы дым») толькі выйграе ў сваёй трапнасці і значнасці на фоне ўсіх пяці папярэдніх.

У заключэнне ўрока добра будзе даць вучням магчымасць спачатку самастойна выканаць заданне падручніка, у якім прапануецца дапісаць адказ у вершы Максіма Танка («Я спытаў чалавека...»), а потым абмеркаваць знойдзеныя варыянты адказаў.

Такое заданне можа стаць і дамашнім.

Інфармацыя для настаўніка.

«Дзень добры, мама!» —

кажу крыжу

і пацямнеламу узгорачку.

«Дзень добры, мама!» —

зноў кажу

і слухаю маўчанне з горыччу.

Маўчаць узгорачак і крыж.

Ды чую: сосны зашумелі,
парушылі глухую ціш –
мне адказалі, як умелі.
Я доўга слухаю той шум.
Ідзе ён проста у душу мне.
І чую ў шуме я звой сум
і сваю думу чую ў шуме.
І ўжо, здаецца, сам шумлю,
і па сасне, нібы па мачце,
мой голас-шум ідзе ў зямлю,
і разумее яго маці.
І шле мне матчын свой адказ,
і пачынае мяне зваці...
...Я ўдзячны, сосны!
Як без вас пагаварыць я мог бы з маці?!

Анатоль Вярцінскі

Пятрусь Броўка

Як ліст дубовы...

Не страшна мне
Ні твань, ні багна,
Ані віхуры гул і свіст -
Я за жыццё схапіўся прагна,
Як за галлё
Дубовы ліст.

Па восені,
Мядзяны, дужы,
Між хмурай стыні ён гарыць...
Трасуць яго вятры і сцюжы,
А ён адно ў адказ -
Звініць.

Калі зімой
Мятлюга грае
І злосна шчэрыцца мароз,
Ён, як далонню, прыкрывае
Галінку тую,
Дзе прарос.

І толькі ў ясны дзень
Вясновы,
Калі красуе ўсё вакол, -
Перад лістком зялёным, новым
Ён ціха падае
На дол.

Пятрусь Броўка

А ты ідзі...

Дарог у свеце вельмі многа,
А ты між іх сваю знайдзі,
Няхай далёкая дарога,
А ты ідзі,
А ты ідзі...

Няхай цябе віхор збівае,
Няхай трывожна даль гудзіць,
Няхай сцяжынку замятае,
А ты ідзі,
А ты ідзі...

Няхай звісаюць цемрай ночы,
А ты на зорку ўдаць глядзі,
Няхай пясок і золь у вочы,
А ты ідзі,
А ты ідзі...

Няхай, абы ты верыў прагна,
Няхай жуда, няхай адзін,
Няхай каменне, твань і багна...
А ты ідзі,

А ты ідзі...

[Сяргей Грахоўскі](#)

«Чалавеку патрэбна не слава...»

Чалавеку патрэбна не слава,
А людская ўвага і ласка,
І сардэчнае шчырае слова,
І вясёлая добрая казка.

Чалавеку патрэбна усмешка
Незнаёмых вачэй і знаёмых,
Каб дажджамі размытая сцежка
Стала лёгкай на кручах і стромах.

Чалавеку не трэба спагады, -
Дабрата чалавеку патрэбна,
Каб, мінаючы прорвы і спады,
Узбірацца на стромкія грэбні,

Каб сяброў сустракаў клапатлівых
На дарогах, далёкіх ад дому,
І каб сам быў заўсёды шчаслівы,
Калі шчасце прыносіш другому.